

СОЦИАЛНО-МРЕЖОВИ АНАЛИЗ НА ПРЕСТЪПНИ СТРУКТУРИ

Георги Петрунов¹

1. Въведение

През последните десетилетия вниманието на все повече изследователи се насочва към един вид по-специфична промяна, тази, която води до нарастването на девиантността и престъпността. Както отбелязва Зигмунт Бауман (Бауман, 1998), промените в живота на хората довеждат със себе си и нови нива на престъпност и несигурност. Всичко това привлича вниманието на множество автори (Garland and Sparks, 2000; Young, 1999). Едни от тях отбелязват, че именно престъпността може да се разглежда като определяща характеристика на (пост)модерните общества – тя е навсякъде: „Престъпността се е превърнала от рядко, ненормално нарушение на маргинали в банална част от всекидневния живот: тя обхваща семейството, сърцевината на либералното демократично общество, и се разпростира във всички негови части. Тя се разкрива както във висшите ешелони на нашата икономика и политика, така и в малките улички в крайните квартали“ (Young, 1999: 30). Други изследователи представят резултата от тази промяна: „Глобалната картина не е обнадеждаваща. Съществува нарастване на общия размер на престъпността ... Бъдещето може да бъде дори по-мрачно, отколкото някои предвиждания го посочват“ (Carrabine et al, 2004: 100). Има и такива, като Моника Серано (Serrano, 2002), за която нищо не е по-решаващо за експанзията на престъпността от серията промени, тясно свързани с процеса на глобализация, като глобализацията и престъпността се движат по-скоро в тандем, отколкото в противоречие. Матс Бердал и Моника Серано (Berdal and Serrano, 2002) от своя страна отбелязват, че процентът на организирана престъпност, измерен като компонент на глобалната икономика, се е увеличил драматично през изминалия четвърт век. Тя може дори да се определи като главната „бързо развиваща се индустрия“ от края на XX век.

Девиантността и престъпността до такава степен влияят върху цялостната социална организация и върху направленията на социалната динамика, че вече нямаме отделна сфера на престъпност, нямаме отделна структура. Тази дейност сякаш се е превърнала в сърцевина на социалната организация и е направляващ фактор на цялата социална динамика. В статията си „Девиантното общество“ Патриция Адлер и Питър Адлер отбелязват нарастващото значение на девиантността в съвременните общества. „Девиантността е навсякъде около нас – пишат те – тя е вездесеща“ (Adler and Adler, 2006: 131).

¹ Георги Петрунов е доктор по социология, главен асистент в катедра „Икономическа социология“ на УНСС; e-mail: georgipetrnov@unwe.bg

България не прави изключение от тази тенденция. Дори напротив, страната заема челни позиции в редица класации по корупция и организирана престъпност, като същевременно е на дъното в класациите по икономически показатели, измерени в страните от ЕС. Годишите след 1989 г. са свързани с взривно нарастване на престъпността (Проданов и Панев, 1996), която, както посочва Боян Станков (Станков, 1992), се превръща в част от всекидневния живот на обществото, враснала се дълбоко в неговите структури, имитирайки легална стопанска и друга дейност. Нивото на престъпността в България през последните 25 години остава изключително високо. Заедно с това голяма част от българските институции са пленени от престъпността и официалната власт в тях е по-скоро фасадна, а реалната власт е скрита отзад в задкулисието. Това налага спешни мерки за намаляване нивото на престъпността в България. Ключово за постигане на подобна цел е знанието за престъпността, протичащите процеси и структурата на социалните отношения.

Настоящият текст е насочен именно към изследване на български престъпни структури, за което се използва социално-мрежови анализ. През последните години този анализ е един от най-мощните инструменти в полето на редица дисциплини, сред които, разбира се, и „Икономическата социология“.

В Международната енциклопедия за социални и поведенчески науки, в статията за икономическа социология (Fligstein and Dioun, 2015) е посочено, че мрежовият анализ е един от най-продуктивните подходи за икономическите социолози. Нейл Смелсър и Ричард Сведбърг (Smelser and Swedberg, 2005), разглеждайки дефиницията за икономическа социология, обръщат внимание, че предвид последните тенденции перспективата на социалните мрежи е станала една от централните концепции за икономическата социология. Припомняйки си идеите на Марк Грановетер (Granovetter, 1985) за това, че икономическият живот е вплетен в социалния, съвсем естествено е за икономическите социолози мрежите да се явяват един от основните механизми за обяснение на контекста, условията и категориите за икономическо действие. Примерите за влиянието на социалните мрежи върху човешката дейност са навсякъде – при разпространението на информация и продукти, новите технологии и други. Но структурата на мрежите, както Матю Джаксън (Jackson, 2010) посочва, оказва влияние и върху решения, отнасящи се до престъпната дейност.

Настоящият текст представя приложение на социално-мрежовия подход към изследване на български престъпни групи, като по този начин се анализират характеристиките на основните участници в престъпните структури. Първоначално се прави кратък преглед на развитието на социално-мрежовия подход, за да се достигне до утвърждаването му като важна част от инструментариума на икономическата социология и по-общо на социалните науки (а и не само на тях). Разглеждат се някои примери за приложение на социално-мрежовия анализ към престъпни структури. Представят се основни понятия, които се използват в социално-мрежовия анализ. Изследват се три случая на български престъпни структури, за които първичната информация се основава на съдебни

дела, завършили с осъдителни присъди в България. В заключение се представят основни изводи за престъпните структури от направеното изследване и се очертават някои възможности за подобряване противодействието на криминалните мрежи и намаляване на нивото на престъпността.

2. Развитие на социално-мрежовия подход

Идеята за социални структури е една от базисните теоретични концепции в социологията и е използвана още от появата на социологията като наука. Социално-мрежовият анализ се явява по-нов набор от методи за систематично изследване на социалните структури. Този подход е центриран около тезата, че отношенията на хората и техните позиции са от решаващо значение както за тях самите, така и за социалния процес като цяло. Изследователите, които го използват, се стремят да разкрият различните видове модели на свързване, да определят условията, при които тези модели се появяват, и съответно какви последствия има от това. Тази идея, разбира се, не е нова и отдавна анализаторите, извършващи структурни изследвания на социалните феномени, използват концепции и подходи, които днес се откриват в модерния социално-мрежови анализ. Линтън Фрийман (Freeman, 2004) например открива, че още Огюст Конт е прозрял важността на връзките между актьорите. Експлицитно тази идея според изследователя е изложена от Георг Зимел, според когото, ако трябва да има наука за обществото, то тя трябва да изследва взаимодействията между отделните хора. Твърдейки, че за да разберем фундаменталните основи на социалния живот, трябва да разберем първо структурата на групата, Зимел според Лаурер Смит-Доег и Уолтър Пауел (Smith-Doeg and Powell, 2005) осигурява класическата основа в социалната теория за мрежовия анализ. Изследователите дават за пример идеята на Зимел за това, че различните роли на работници и работодатели в икономиката може да се обясни от различния размер на групите – малкият брой на работодателите не им позволява да изградят чувство на солидарност, каквото съществува в групата на работниците. Освен размера на групата Зимел придава значение и на позицията, която отделният актьор има в нея, и въвежда идеята за печелившия трети. Идея, която по-късно е развита в работата на Роналд Бърт (Burt, 1992). Франк Добин (Dobbin, 2005) също отбелязва, че мрежовият подход в икономическата социология развива идеите на Емил Дюркем за ролята на социалните връзки при оформянето на икономическото поведение.

Като цяло изследователите обобщават четири основни характеристики, изграждащи полето на социално-мрежовия анализ днес (Freeman, 2004, 3): социално-мрежовият анализ се основава на идеята, че съществуват връзки, които свързват социалните актьори; социално-мрежовият анализ се основава на систематични емпирични данни; използват се графични изображения; разчита се на употребата на математически модели. Модерният социално-мрежови анализ също така приема, че широк кръг от емпирични феномени може да бъде изследван по отношение на тяхното структурно моделиране.

Когато се разглежда развитието на социално-мрежовия анализ, повечето изследователи приемат два емблематични периода в този процес. Първият период е в началото на 30-те години на XX век и се свързва основно с работата на Якоб Морено. Вторият повратен момент е през 60-те години на XX век, когато работят Харисън Уайт и неговите студенти. Налага се идеята, че в тези два периода са създадени основните изследвания, определящи бъдещето на подхода. Въпреки това в изследването си върху развитието на социално-мрежовия анализ Фрийман открива редица важни за този анализ изследвания и извън тези периоди, но останали малко известни. Интересното в случая е, че авторът прилага самата социално-мрежова перспектива към историята на подхода. Тази позиция се основава на убеждението му, че начинът, по който се свързват хората, които са включени в развитието на това поле, т.е. неговата социална мрежа, има важно значение за разбирането на това как и защо то се е появило и развило.

Фрийман разделя историята на социално-мрежовия анализ на четири периода: до края на 1920 г.; през 30-те години на XX век; периодът от 40-те до края на 60-те години на XX век; т.нар. „модерен“ период от края на 60-те години на XX век, когато Харисън Уайт развива идеите си със своите ученици в Харвард, вследствие на което се създава поколението на едни от най-известните изследователи в това поле.

Както посочихме по-горе, при проследяване историята на развитие на подхода самият Фрийман се придържа към идеята, че връзките между отделните учени (случайни или не) имат голямо значение за посоката и начина на развитие на полето. Затова за всеки период, който се разглежда, авторът показва как учени от различни науки – социология, антропология, математика, психология и други – със своите работи имат принос за развитието на социално-мрежовия анализ.

Едни от най-ранните приложения на социално-мрежовия подход Фрийман открива в изследванията на антрополози и естествоизпитатели от XIX век. Особено значими са изследванията на антрополога Алфред Радклиф-Браун, който наблюдава междуличностните отношения в африкански племена. Освен това изследователят посочва и имената на Джон Алмак, Бет Уейлмън, Хелън Бот и Елизабет Хагман като по-ранни иноватори, които установяват много от техниките в социометрията, преди Морено да представи своята перспектива в началото на 30-те години.

Следващият период в развитието на социално-мрежовия анализ е началото на 30-те години на XX век. От този период Джон Скот (Scott, 1991) откроява три основни направления с особено значение за развитието на мрежовия анализ:

1. Социометричния анализ, създал редица технически нововъведения при използването на графични методи;
2. Работата на харвардските изследователи от 30-те години на XX век, които са изследвали модели на междуличностни връзки и формирането на клики;
3. Антрополозите от Манчестър, които на базата на тези две направления изследват структурата на общностните връзки в племенни и селски групи.

Това е време, в което се натрупват значителни количества изследвания на проблеми на социометрията и груповите динамики, на значението на неформалните, междуличностни връзки в социалните системи, на конфликтите и противоречията в тях. Като едни от най-важните работи от този период се открояват изследванията на Якоб Морено, който развива идеята за „социограма“, разкриваща връзките между точките в една мрежа. Въпреки появата на такава значима от гледна точка на мрежовия анализ идея Фрийман констатира, че на този етап тя не придобива толкова голяма популярност, каквато се очаква, че трябва да има. Причината за това изследователят вижда в самата личност на Морено, който трудно привлича поддръжници за своите идеи.

Успоредно с това в Харвард работят млади антрополози като Лойд Уорнър, Конрад Аренсберг, Елиът Чапъл и други, които прилагат структурната перспектива в своите изследвания. Те виждат нуждата от създаването на по-формално измерване на взаимодействието и прилагането на математически средства при анализа на събраните данни. Независимо от това тези идеи не успяват да спечелят подкрепа от останалите учени и реално социално-мрежовият анализ не придобива широката употреба, която заслужава. Така до началото на 60-те години следва, както го нарича Фрийман, тъмен период в развитието на социално-мрежовия анализ. Това не означава, че от края на 30-те до 60-те години на XX век структурната перспектива и елементите на мрежовия анализ не се използват изобщо. Фрийман посочва различни имена на изследователи, чиито работи допринасят за бъдещото развитие на научната перспектива. Въпреки това, до края на 60-те години мрежовият анализ все още не се приема като осигуряващ надеждна парадигма за социални изследвания. Тази ситуация се променя с работата на Харисън Уайт и свързаните с него изследователи от Харвард. Именно на Уайт и неговите ученици се пада честта според Фрийман да възродят употребата на социално-мрежовия анализ.

Джон Скот също отбелязва, че до 60-те години на миналия век не се появява добре разработена методология за социално-мрежови анализ. Пробивът, както посочва авторът, се осъществява именно в Харвард от Харисън Уайт (White, 1963), който започва да разширява своите изследвания към математическа основа на социалната структура, обединявайки някои от основните идеи на своите предшественици, в резултат на което се получава един оригинален синтез. По-късно той е развит и разширен до сложна, но последователна рамка на мрежовия анализ. Уайт разглежда мрежи, свободни работни места и пазари. Той започва своя анализ от физическата зависимост на хората от заобикалящата ги среда, но отбелязва, че интересите скоро ги внедряват в социални отношения. Според Фрийман съвременният мрежови анализ никога не би се появил без приноса на Уайт.

И макар социолози и антрополози дълго да търсят отговор на въпроса „как индивидите са свързани един с друг и как тези връзки едновременно спомагат за това нещата да се случват и в същото време служат за спойка, осигуряваща ред и смисъл на социалния живот“ (Smith-Doerr and Powell, 2005: 379), едва в края на 70-те години вниманието на социолозите към мрежите става по-сериоз-

но. Интересът към мрежовия анализ и употребата на методологията, прилагана при него, започва да расте изключително бързо през 80-те и 90-те години на XX век, когато се появяват работите на изследователи като Стенли Васерман и Катерина Фауст (Wasserman and Faust, 1994), Роналд Бърт (Burt, 1992) и други. Това е период, в който учени от все повече дисциплини разкриват предимствата на мрежовия анализ и споделяйки своите открития, създават една общност от изследователи, работещи за усъвършенстване на инструментите на подхода.

През последните две десетилетия се наблюдава огромен подем на интереса към ролята на мрежите. Все повече социолози започват да използват подхода към явления от социалния живот. Показател за нарастващата употреба на мрежовия подход в социологията е обобщението, което Ръсел Бърнард (Bernard, 2005) прави на статиите, свързани с него, открити в базата данни Sociological Abstracts – от 1960 г. до 1975 г. са вписани 20 статии, свързани със социално-мрежовия анализ, а от 1990 г. до 2005 г. броят им е вече над 3000. Чрез мрежовия анализ са направени значими изследвания на трудовата мобилност, влиянието на урбанизацията върху отделните индивиди, световната политическа и икономическа система, вземането на решения, социалната подкрепа, системата от вярвания, пазарите, формирането на коалиции и т.н.

Мрежовите взаимодействия имат широко приложение – от чисто социално, до икономическо, политическо, дори и до биологическо ниво. Това отчасти се дължи и на разнообразния набор от инструменти, който се използва при анализиране на мрежите – антропологически и социологически методи, математически анализ на графики, статистически техники, техники от компютърните науки за изследване на сложни интерактивни системи. Днес трудно можем да си представим света, без поне отчасти да имаме предвид съществуването и действието на безброй мрежи. Дори пазарът, който дълго време се е теоретизирал като функциониращ чрез специфични пазарни механизми, започва да се разглежда от изследователите като мрежови: „Условията, в които се осъществява търговията, цените и продуктите, които се появяват в такъв свят, могат да зависят от това кой с кого е свързан“ (Jackson, 2010: 3).

Идеята за значението на социалните мрежи има своето място и в изследванията на развитието. За социолозите, изследващи развитието, както обобщава Франк Добин (Dobbin, 2005), силните социални мрежи, които една държава има, са значим фактор за нейното развитие и икономически растеж. Икономическите социолози в лицето на Питър Еванс, Нейл Флигщайн, Ричард Суедбърг и Виктор Ней също развиват тази идея, като поставят фокус върху това как институциите взаимодействат със социалните мрежи и норми, за да оформят и насочват икономическото действие.

Използващите мрежовия анализ разкриват неговата широка приложимост, поради което този метод преодолява границите на отделните дисциплини и обединява социолози, криминолози, антрополози, психолози, етнологии и т.н. Макар тези учени да се ръководят от различни теоретични концепции и да стъпват на различна за всяка наука основа, всички те споделят разбирането за

големите изследователски възможности, които мрежовият подход дава. Резултатът от това взаимодействие, макар понякога и нецеленасочено, е утвърждаването на подхода като мултидисциплинарен инструмент, даващ разнообразни възможности за изследване в почти всяка една научна област. Нещо повече, днес широката употреба на социално-мрежовия анализ прави някак естествено появата и на международна организация – Международна мрежа за социално-мрежови анализи (INSNA)¹, създаването на специализирани списания, концентриращи се върху приложението на систематичния подход, както и неизменната полза от множество компютърни програми, създадени специално за анализ и представяне на социални мрежи.

3. Социално-мрежови анализ при изследване на престъпността

Като социален феномен, който има капацитета да влияе върху всеки един аспект на обществения живот (социален, икономически, политически), престъпността се явява значим проблем в социологията. Имайки предвид широкия обхват на мрежовия анализ, няма как да не обърнем внимание на възможностите, които той дава за изследване на престъпността.

Един от първите изследователи, прилагаш социометрични техники към престъпни групи, е споменатият по-горе Якоб Морено, който в началото на 30-те години на XX век прилага този анализ към контекста в американски затвор. През 50-те години на миналия век анализът на взаимовръзките в затворите продължава, но при тези ранни изследвания, както Карло Морсели (Morselli, 2009) отчита, не се поставя въпросът как самата организация влияе върху отношенията в групите. Освен това изследователските цели на Морено остават основно в полето на социалната психология. Независимо от това тези проучвания са важни, тъй като въвеждат теоретични и аналитични инструменти, които дотогава не са били използвани в социологията и в криминологията.

Широка употреба мрежовият подход намира при обяснение на организираната престъпност, тъй като той дава една алтернатива на широко разпространената през 60-те години на XX век идея за организираната престъпност като строго структурирана йерархична организация. От изключителна важност за разбиране на организираната престъпност е изследването на спецификите на нейната организация. „Организацията позволява на лицата, включени в нея, да се ангажират с престъпления от различни разновидности и широк обхват (например контрабанда на наркотици; рекет) за разлика от техните неорганизирани колеги“ (Abadinsky, 2003: 8). За да се разбере как се извършват тези многообразни и широкообхватни дейности, е необходимо да се изследват структурите, които организираната престъпност може да създаде и използва. Както казва Мерилий Рейнолдс (Reynolds, 1995), основният въпрос, интересуваш социолозите, които изследват организираната престъпност, е „Каква е организационната ѝ структура?“

¹ За повече подробности вж.: <http://www.insna.org/>

Като резултат от изследването на организираната престъпност в Детройт Джоузеф Албини (Albini, 1971) прави заключението, че организираната престъпност се изгражда от престъпни покровители, които обменят информация, връзки с правителствени служители и достъп до мрежи от данни за възможната политическа и икономическа подкрепа. Според автора организираната престъпност всъщност се състои от обединения в една „свободна система на властови връзки“ (Albini, 1971: 229) и прилича на социално-разменна мрежа в обществото.

Щефан Мastroфски и Гари Потър (Mastrofski and Potter, 1986) също забелязват, че вместо като строго структурирана, стабилна единица, организираната престъпност действа чрез свободно структурирана, неформална, отворена система. Двамата автори разглеждат организираната престъпност като изградена от серии от високо приспособими, динамични мрежи, които вземат под внимание промените в законовите и регулиращите практики, растежа или спада в пазарното търсене на определени стоки и възможността за нови източници на снабдяване и нови възможности за дистрибуция. Тази способност да се приспособява позволява на организираната престъпност да се запази и да се развива.

В своето изследване върху престъпността Марк Халер (Haller, 1992) също стига до заключението, че организираната престъпност е далеч от общоприетия образ за строго структурирана организация от мафиотски тип. Изследванията на Халер показват, че организациите, заобикалящи групата на Ал Капоне, всъщност са били редица от малки бизнес партньорства, обикновено включващи няколко главни партньори и множество други актьори, които понякога правят бизнес един с друг и така управляват отделено бизнес. Така организираната престъпност се явява по-скоро серия от инвестиции и общи бизнес интереси с разнообразни, постоянно променящи се партньори. Въпреки че Халер не използва експлицитно термина, тази форма на свързване може да бъде определена като мрежови модел на социална координация. Престъпните мрежи в този случай се образуват чрез познанства и връзки, оформят се като система от задължения и се координират по хоризонтален, подвижен и неформален начин.

Андре Стендинг (Standing, 2003) представя две отделни изследвания на случаи, всяко от които допринася за разбирането на мрежовия модел при изследването на престъпността. Първият е върху известен британски дилър на наркотици. В противоположност на популярното схващане, че насилието е ключов метод, чрез който се получава предимство пред конкурентите, изследването показва, че дилърът успява в своята дейност, защото изгражда около себе си мрежа от независими партньори. Тази позиция той постига не чрез елиминиране или сплашване на конкурентите, а чрез спечелване на доверие и контакти.

Подобни изводи се правят и от второто изследване, представено от Стендинг. При изследване на неформалния пазар в Западна Африка се разкрива важността на доверието между търговците, което се поддържа чрез лични връзки. Тази характеристика на неформалния пазар се дължи до голяма степен на несигурността и непостоянната природа на бизнеса, което означава, че купувачите и продавачите предпочитат да работят с хора, които познават, или

с такива, които са или са били представени от сигурен източник. Тези връзки чрез познанства, представяне и реципрочност, се явяват същността на мрежовите действия и операции.

Мрежовият подход дава възможност за изследване и на корупцията (по-специално на характеристиките и динамиката на отношения при взаимоотношаност между престъпници и представители на публичната власт). В своите изследвания върху колумбийски и мексикански престъпни групи Луиз-Хорхе Гарай Саламанка, Едуардо Салседо-Албаран и Исаак Де Леон-Белтран (Garay-Salamanca, Salcedo-Albaran, De Leon-Beltran, 2010) показват, от една страна, как престъпни мрежи проникват в държавните институции, а от друга, описват как законни организации (като политически движения, държавни служители и др.) установяват съюзи с незаконни групи. За целта авторите прилагат социално-мрежови анализ, чрез който се разкриват подобни незаконни съюзи. Тази методика според изследователите позволява идентифицирането на характеристиките и структурата на социалните отношения, оформящи тези социални явления.

Когато се изследват престъпните групи чрез мрежовия подход, трябва да се има предвид, че престъпните мрежи се различават от непрестъпните. Първите имат характеристики, които вторите нямат. Криминалните мрежи не са просто социални мрежи, действащи в престъпен контекст. Между тях има множество прилики, но и неща, които ги отличават. Необходимостта от запазване на тайна и скритото им действие например поражда и специфични взаимодействия вътре в криминалните мрежи. Всички социални мрежи, както посочва Морсели, се изправят пред някакво ниво на контрол, но криминалните мрежи са подложени на по-интензивен и систематичен контрол от страна на външни и вътрешни сили. Структурата на една криминална мрежа се настройва в зависимост от формалните и неформалните форми на социален контрол. Въпросът за това как престъпните мрежи се оформят в зависимост от външните и вътрешните сили, които действат около и в тях и как индивидуалните позиции вътре в мрежата варират, е начална точка за анализа на Морсели върху организираната престъпност. Участието в някаква престъпна дейност изисква капацитет за бърза реакция и мрежите са организационната форма, която позволява това да се случи. Това до голяма степен се дължи на една от основните характеристики, отличаващи мрежите от други видове организационни системи – нейната гъвкавост.

Независимо дали става въпрос за организирана престъпна група, проблемен квартал, девиантна субкултура, някакъв престъпен пазар, мрежите според Морсели имат своето място в обяснение на престъпността. Не всички изследователи приемат тази идея обаче. Морсели посочва свои колеги, които не споделят афинитета му към употребата на мрежи за анализиране на престъпността. Том Нейлър например смята, че мрежите са ограничен конструкт, тъй като на теория могат да включват всеки. Друг скептичен към тази употреба на мрежите изследовател е Маркус Фелсън. Той не вижда голяма полза в употребата на мрежовия анализ при изследване на организираната престъпност. На тези критики Морсели посочва някои от основните характеристики на мрежите, които

ги правят ценни при изследване на престъпността. Така например мрежите са гъвкави структури, които винаги могат да генерират нови възли и отношения. Гъвкавостта, която предлага на своите членове, е социалната сила на мрежата според Морсели. Освен това те са устойчиви и могат да имат множество характеристики, могат да бъдат продукт на икономическите условия, актьорите в мрежата могат да бъдат географски концентрирани, формално организирани или обединени в една обща ценностна система.

В последните няколко десетилетия скептично настроените изследователи относно ползите от употребата на мрежовия подход при анализ на престъпността биват оборени от множеството изследвания в тази област. Мрежовият подход намира приложение например за идентифициране на структурните характеристики на нелегалните мрежи (Morselli, 2008; Garay-Salamanca, Salcedo-Albaran and De Leon-Beltran, 2010), за разкриване връзките при използване на корупция (Baker and Robert, 1993), за изследване на транснационалните криминални мрежи (Williams, 2001), при изследване ролите и структурата на групи, занимаващи се с трафик на наркотици (Framis, 2001). Методологията на мрежовия анализ е прилагана към изследване както на отделни криминални банди (McNally and Alston, 2006), така също и на големи организирани престъпни групи от мафиотски тип (Mastrobuoni and Patacchini, 2012).

В своите изследвания на престъпността Морсели (Morselli, 2005; Morselli, 2008) използва мрежовия анализ, но както сам уточнява, „не просто защото е модерно“, а поради разбирането, до което е стигнал в резултат на дългогодишно проучване на различни престъпни дейности. А именно, че мрежовата концепция заедно с методите и цялостната рамка, която се е развила около нея, събира в себе си теориите и термините, предлагани през годините от различни автори при изследване на престъпни организации. Приемайки, че мрежата комбинира множество връзки, агентите в нея могат да имат директни и индиректни връзки. Това според Морсели предлага широк набор от възможности, но най-същественият принос е, че чрез идеята за мрежа изследователите са способни във всеки един момент да установят хора, места и предмети, свързани едни с други по различни начини. По този начин става възможно да се разкрият причините, целите и отношенията, които свързват агентите в дадена група. Това според Морсели е елементът, който липсва в редица теории, използвани досега за изследване на престъпността. Мрежовата концепция ни предоставя аналитична рамка, чрез която да се анализират различни видове взаимодействия между агентите в дадена група, както и между нея и други групи. Това прави възможно да се правят оценки и анализи на различни аналитични теми, които дълго време са били в центъра на основните теории за престъпността.

4. Инструментариум на социално-мрежовия анализ

Развитието на мрежовия подход е довел до създаването и употребата на редица специфични инструменти. Тук ще се спрем на някои основни инструменти, които изследователите, прилагачи този подход, използват в своята работа. В тази част

не си поставяме за цел изчерпателно изброяване и обяснение на всички понятия, използвани при мрежовия подход, а ще се ограничим до ключовите инструменти.

Мрежовите анализатори използват идеята за местоположение (или възли) и отношението между тези позиции, наречени връзки. Мрежите могат да бъдат представени и анализирани чрез алгебричен модел (матрица) и чрез графичен модел (социограма). Матрицата представлява таблично разпределение на всички участници в мрежата. Графичният модел на дадена мрежа визуализира нейната структура – форма, брой участници, как са свързани те, дали има обособени подгрупи вътре в мрежата, има ли един център, или не, и т.н. Това го прави предпочитано средство за представяне на изследваните мрежи. Графиката, както определят изследователите (Degenne and Forsé, 1999), съдържа ограничен набор от точки Агент 1, Агент 2, ... Агент n, свързани чрез стрелки. Всяка точка в графиката представлява един агент. Точките в графиката се свързват с линии, индикиращи наличие на отношение между двамата агенти в мрежата. Ако между две точки няма линия, това означава, че между тях не съществува взаимодействие. Линията може да бъде под формата на стрелка, която показва специфичната посока на отношение между двамата агенти. Например, ако Агент 1 дава разпореждания на Агент 2, тогава стрелката ще бъде от точката, представляваща Агент 1, до точката, представляваща Агент 2.

Съществуват редица софтуерни продукти, които на базата на сложни математически операции представят структурата на мрежите. При анализа на българските престъпни структури използваме един от тези софтуерни продукти – програмата Vortex 2.0. Тези програми използват математическия подход на графичната теория, която предоставя формален език за описване на мрежите и техните елементи.

Анализът на социалните мрежи може да е насочен към различен аспект на социалните отношения, които характеризират мрежата. За да може социално-мрежовият анализ да бъде използван за изследване на престъпни мрежи, както Найджъл Колс (Coles, 2001) обръща внимание, трябва да присъстват най-малко четири основни методологически елемента, които да обединяват: избора на примерен обект; формата на връзките; съдържанието на отношенията; нивото на анализ на данни. Дейвид Кракхард (Krackhardt, 2010) разграничава четири нива на анализ:

1. Определяне на вида на мрежата – тук основните въпроси, на които се търси отговор, са: какъв вид е мрежата, какви са нейните основни характеристики и как формата на мрежата влияе върху поведението на цялата група. Има различни видове мрежи, но може би най-разпространени са мрежите от вида „център – периферия“, „папийонка“, „звезда“ и др.
2. Анализ на характеристиките, ролята на индивида в мрежата – тук основният въпрос, който се поставя, е какво следва за индивида от това, че заема определена позиция? Позицията на агентите се измерва чрез три показателя – степен на централност, междинност и близост. Трите показателя дават информация за устойчивостта на мрежата, за това кои са ключовите позиции в нея.

Степента на централност представлява броят на преките връзки, които даден агент има в мрежата. Агентът с най-висока степен на централност, т.е.

този, който има най-много преки връзки, е центърът. Той се явява привилегирована позиция на влияние в мрежата (Garay-Salamanca, Salcedo-Albaran, De Leon-Beltran, 2010). Центърът, както и близките до него по степен на централност агенти, имат много повече връзки, отколкото тези от периферията, т.е. те имат много повече взаимоотношения и социални контакти (Degenne and Forsé, 1999). Казано с други думи, те притежават много по-голям социален капитал. От друга страна обаче, колкото по-концентрирани в един агент са връзките, толкова мрежата става по-неустойчива, тъй като при всяко едно изваждане на центъра от мрежата вероятността тя да се разпадне е много висока. Освен това според Уейн Бейкар и Робърт Фолкнер (Baker and Faulkner, 1993) големият брой връзки прави центъра по-видим и уязвим и затова констатира, че агентите с по-висока степен на централност е по-вероятно да бъдат осъдени и да получат по-високи присъди.

Степента на междинност показва до каква степен агентът се намира между другите агенти или между две мрежи. Този показател може да се свърже с идеята на Роналд Бърт за структурните дупки – липсата на отношения между агентите – и агентите, които играят ролята на свързващи звена – структурни мостове. Според тази концепция това, че даден агент е с най-много връзки, не означава, че той концентрира най-много информация. Именно агентът, който е способен да разпределя информация между агенти или мрежи, които нямат връзка помежду си, се явява структурен мост и има значима роля във функционирането на мрежата.

3. Анализ на взаимодействията на индивидите вътре в мрежата – търси се отговор на въпроса защо хората се свързват един с друг? Кракхард (Krackhardt, 2010) определя три принципа за това. Първият е хомофилията – агентите избират да контактуват с такива индивиди, които са сходни на тях по някакъв признак или пък споделят общи ценности и вярвания. Вторият принцип е близостта до другите агенти в мрежата. А третият фактор е въздействието, т.е. хората взаимодействат с такива, които харесват.
4. Анализ на начина, по който всеки участник възприема участието си в мрежата – докато горните две нива на анализ разглеждат мястото на агента в мрежата, неговите отношения и връзки с останалите играчи в мрежата, то при този анализ се наблюдава възприятието на самия индивид за позицията му в мрежата. Личните възприятия на участниците за мрежата, както отбелязва Кракхард, имат пряко влияние върху тяхното поведение в нея.

В зависимост от изследователските интереси се избира ниво на изследване, след което се определят взаимоотношенията, които ще бъдат наблюдавани в мрежата. С представянето на отношенията чрез графичен модел може да се установи централната точка, т.е. най-важният агент в групата от индивиди, включени в мрежата. Някои агенти, както отбелязват изследователите (Garay-Salamanca, Salcedo-Albaran, De Leon-Beltran, 2010), имат по-голямо значение за мрежата, отколкото други, и са част от оформянето на всички отношения вътре в мрежата. Това означава, че тези агенти решително допринасят за кон-

фигурирането на структурата на дадената мрежа и могат да се определят като централни в нея. Това показва, че изследването на престъпните групи чрез мрежовия подход може да покаже както на изследователите, така и на правоохранителните органи начина, по който е структурирана групата, как функционира и най-вече кой ръководи престъпните действия. Тази информация има важно значение от гледна точка на борбата с престъпността и може да доведе до значително повишаване на нейната ефективност.

5. Изследване на български престъпни мрежи

В тази част от текста ще представим резултатите от социално-мрежови анализ на три случая на български престъпни структури. Първичната информация се основава на съдебни дела, завършили с осъдителни присъди в България. Мрежовият анализ на информацията, както бе посочено, е направен с програма Vortex 2.0. Водещо в анализа е изследване на ролята на агентите в мрежата, затова ще се концентрираме върху основните показатели, свързани с определяне на тяхната позиция – степен на централност и междинност. Имайки предвид особеностите на престъпните мрежи, в текста връзките, които ще бъдат наблюдавани, са за финансови отношения, отношения на насилие и интимни/роднински връзки. Тези видове връзки се определят от изследователите на престъпността като основни за действията на престъпниците, поради което избираме именно тях като променливи за наблюдение. На базата на тези видове връзки ще бъде определена позицията на отделните агенти в мрежата. Това ще позволи да се покаже степента на контрол и разпределение на властта между отделните агенти в мрежата, като по този начин се определи как функционират дадените престъпни групи.

5.1. Първи случай

Първата престъпна мрежа, която анализираме, е с най-малък брой участници – девет агенти. В случая група от трима души транспортират повече от 48 килограма хероин от Турция през граничния контролно-пропускателен пункт Капитан Андреево. Двама от тях са определени като подбудители на деянието, а третият като извършител. Доставчиците на наркотичните вещества в Турция не са разкрити, т.е. участниците, опериращи от турска страна, остават неизвестни. Освен това в информацията, посочена по делото, става ясно, че на българския контролно-пропускателен пункт има митнически служител, който подпомага престъпната дейност и пропуска безпрепятствено автомобила на престъпниците. Въпреки това този служител не е разкрит и не е сред обвиняемите по делото.

Концентрацията на връзки по категории в мрежата е следната: финансовите връзки заемат 98,4% от всички връзки в мрежата, семейните/интимните връзки заемат 1,6%. В мрежата не се откриват връзки, основани на насилие.

Почти всички отношения, свързани с дейността на групата по трафика на наркотици, могат да се определят като финансови, тъй като финансовите инте-

реси са основният мотив, обвързващ членовете на групата. От самото начало лидерът на групата осведомява своя помощник за намеренията си и той приема да се включи в престъпната дейност доброволно срещу съответното заплащане. Шофьорът на колата Агент 1 (муле) също е привлечен с обещания за парична сума от 2000 евро.

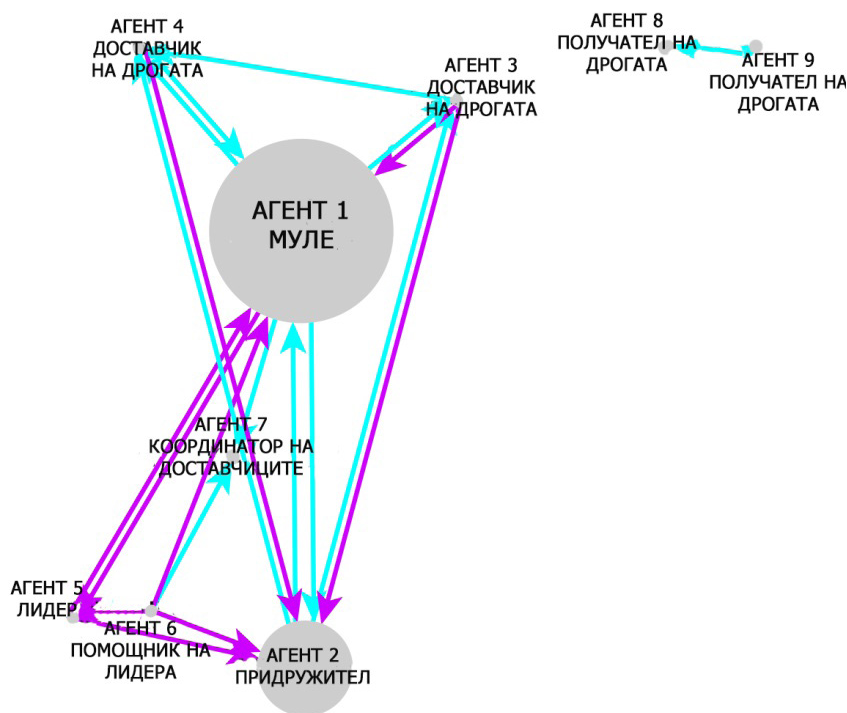
В делото не се открива информация за прилагане на насилие или принуда, нито пък се представят данни за използване на корупция. Семейните/интимните връзки нямат съществено значение за функционирането на мрежата. Този вид връзка обяснява единствено участието на Агент 2 (придружител на мулето) в мрежата.

На базата на наблюдаваните връзки се установява степента на централност и междинност в мрежата. В следващата таблица е представено процентното им разпределение.

Таблица 1.1. Процентно разпределение по степен на централност и междинност

Участник в мрежа	Роля в мрежата	Степен на централност	Степен на междинност
АГЕНТ 1	МУЛЕ	23,8%	79,2%
АГЕНТ 2	ПРИДРУЖИТЕЛ	19%	20,8%
АГЕНТ 3-4	ДОСТАВЧИК НА ДРОГАТА	11,9%	0
АГЕНТ 5	ЛИДЕР	9,5%	0
АГЕНТ 6	ПОМОЩНИК НА ЛИДЕРА	9,5%	0
АГЕНТ 7	КООРДИНАТОР НА ДОСТАВЧИЦИТЕ	4,8%	0
АГЕНТ 8-9	ПОЛУЧАТЕЛ НА ДРОГАТА	4,8%	0

На базата на наблюдаваните връзки агентът с най-висока степен на централност в мрежата е т.нар. „муле“. Той концентрира 23,8% от всички социални връзки в мрежата. Това е човекът, който се съгласява да пътува до Турция, където да остави колата за два часа на предварително уговорено място и след това да я върне в България, заредена с хероин. Той контактува с голяма част от установените в делото лица, което обяснява и неговото централно място по отношение на връзките в мрежата.

Фигура 1.1. Разпределение по степен на централност

Ще представим накратко агентите, които изграждат мрежата.

Агент 1: Идентифицира „мулето”, т.е. агентът, който осъществява пренасянето на наркотика от Турция към България. Агент 1 твърди, че е следвал инструкциите на Агент 6. Той осъществява едно пътуване, но втория път е хванат от полицията и в тайник на колата му са открити 98 пакета с общо 48,203 кг хероин, с чистота 55,2% – 64,2%, на стойност 5 598 410 лева. Макар че за първото пътуване Агент 1 получава само 340 евро възнаграждение, той се съгласява да остане в мрежата срещу обещание, че при второто успешно транспортиране на наркотика ще получи 2000 евро. Но е заловен и след споразумение е осъден на лишаване от свобода за срок от седем години при първоначален „строг” режим и глоба в размер на 100 000 лв.

Агент 2: Идентифицира придружителя на мулето, неговата интимна приятелка. Тя е на второ място по преки връзки в мрежата. Агент 2 съпровожда Агент 1 до Турция, тъй като според инструкциите на Агент 6 е била необходима жена като спътник. С това най-вероятно се е целяло създаване на по-ниско рисков профил на мулето и намаляване вероятността от проверка на граничния пункт. На този агент не е повдигнато обвинение в рамките на изследваното дело.

Агент 3 и 4: Тези агенти идентифицират доставчиците на дрогата от турска страна. Тяхната роля е била да осигурят натоварването и укриването на наркотика в колата. Остават неидентифицирани в съдебния процес.

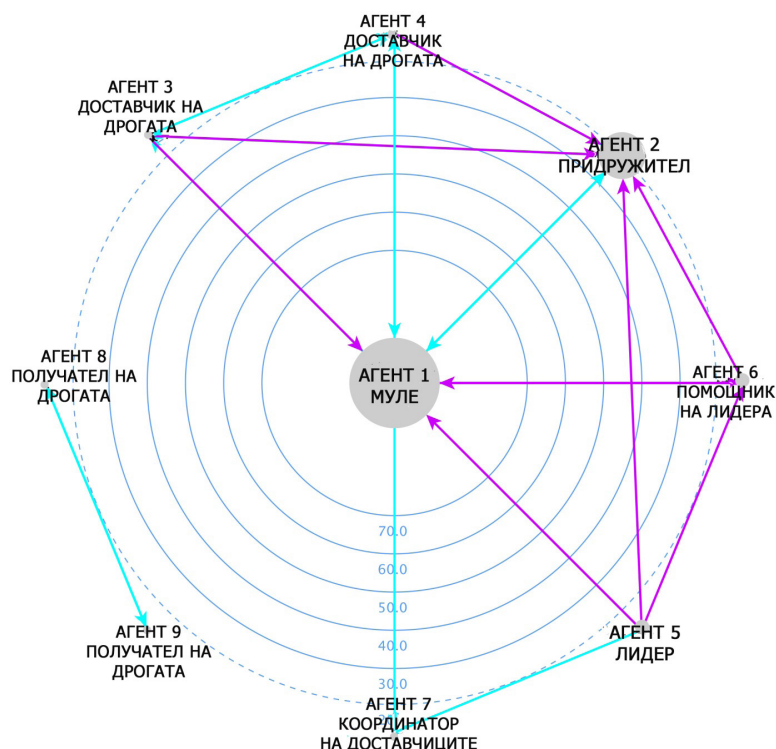
Агент 5: Идентифицира лидера на трафикантската мрежа. Той има степен на централност 9,5%. В съдебното дело е определен като организатор на пресъпнатата схема. Той отговаря за колата в България, решава кога да се пътува към Турция, кога да се пресече границата, къде да се остави колата в Турция и къде да се паркира в България след пътуването. Не се съгласява на споразумение и не се признава за виновен.

Агент 6: Идентифицира помощника на лидера и посредник между него и мулето. Неговата степен на централност е същата като на лидера. След получаване на инструкции от лидера той ги предава на мулето. За участието си в подготовката на наркотрафика получава 200 лв. седмично от лидера, а след първото успешно транспортиране на наркотика получава еднократно 500 евро възнаграждение. След споразумение агентът е осъден на седем години лишаване от свобода и глоба от 100 000 лв.

Агент 7: Идентифицира човек, който не е установен от полицията. Предполага се, че той е отговарял за осъществяването на операциите в Турция и е координирал доставчиците от турска страна. Шофьорът има негов телефонен номер за връзка в случай на опасност.

Агент 8 и 9: Тези агенти са получателите на дрогата. Тяхната роля е да вземат натоварената с наркотика кола от паркинг в град София.

Разглеждайки структурата на мрежата по отношение на движението на информацията в нея, в таблицата по-горе се вижда, че Агент 1, освен че има най-много преки връзки, концентрира и най-висока степен на междинност – 79,2%. Останалите 20,8% се концентрират в Агент 2, другите агенти са със стойност 0 по този показател. Това показва, че двамата агенти „се намесват“ във всички идентифицирани връзки в мрежата. Те могат да се определят като структурни мостове, които свързват организатора на наркотрафика от българска страна и наркотрафикантите от турска страна. Графично разпределението изглежда така:

Фигура 1.2. Разпределение по степен на междинност

Обикновено високите показатели за степен на централност и междинност са индикативни за важната позиция, която даденият агент има в мрежата. В случая мулето има централна роля в транспортирането на наркотика и ако разглеждаме престъпната група само от тази гледна точка, то агентът наистина ще бъде централен за групата. Но трябва да се има предвид, че най-вероятно транспортирането е само част от дейността на по-голяма престъпна мрежа за трафик на наркотик, но информацията, която е събрана по делото, не преминава към по-високите нива в мрежата. Високият процент на централност и междинност, който притежава Агент 1, произтича не от високото положение на агента в мрежата, колкото от спецификата на информацията, разкрита по време на разследването за извършваната дейност – трафик на наркотични вещества. Набляга се върху контрабандата на наркотици и не се осъществява разследване, целящо да разкрие и останалите членове на по-високо ниво в организацията, особено от турска страна. Така не се разкриват връзките между организатора на трафика от българска страна и доставчиците на наркотика. Връзки, които неизменно съществуват, тъй като мулето е само изпълнител, а предварително всичко е било организирано от лидера и турските наркотърговци. Разкриването на т.нар. „мулета“ и залавянето на пренасяното количество наркотик проваля

дадена сделка, но очевидно не гарантира разкриване на цялата мрежа. Такъв е и случаят с тази престъпна мрежа.

5.2. Втори случай

Дейността на престъпната група във втория случай, който ще анализираме, е свързана с престъплението „трафик на хора“ с цел сексуална експлоатация. Групата има ясно изявен лидер, който инициира създаването ѝ и след това контролира всяка нейна дейност. Всеки един от участниците е можел да набира жертви. Методите, които са били използвани, са основно два: обещание за големи и бързи печалби и създаване на емоционална/любовна връзка, на базата на която след това момичетата са били склонявани да проституират. Момичетата са били предварително осведомявани за условията на работа, цените на отделните услуги, предварително се е уговарял и процентът, който те ще получават. Въпреки предварителното съгласие от страна на момичетата да проституират за групата, те се определят като жертви на трафик. Тази специфика произтича от това, че според българския Наказателен кодекс съгласието на жертвата е изрично обявено за обстоятелство без правно значение. Директорът на Националната следствена служба и заместник на главния прокурор по разследването Евгени Диков (Диков, 2012) посочва, че България, Унгария и Косово са единствените страни, в които деянието „трафик на хора“ е съставомерно независимо от съгласието на жертвата.

Групата действа както на територията на България, така и в град Брюксел (Белгия), където проституцията е легална. Мрежата е действала в период от пет години, през който разследващите установяват 17 жертви, склонени в България, а след това трафikirани в Западна Европа с цел сексуална експлоатация.

Концентрацията на наблюдаваните социални връзки е в насилието и принудата, които заемат 69,6% от всички социални връзки в мрежата. Финансовите отношения заемат 27,7%, а семейните и интимните отношения – 2,6%.

Отношенията в групата могат да се определят като авторитарни. Лидерът е човекът, който дава разрешение за включване в дейността на групата на жените, които неговите приближени рекрутират, т.е. останалите членове на престъпната мрежа са само изпълнители на неговите нареждания. Той определя и финансовите условия, при които ще „работят“ жените. На него се предават парите, събрани от оборота на жертвите.

Действията на престъпната мрежа се характеризират с употреба на насилие и принуда над жените, станали част от нея, поради която този вид връзки е с толкова висок процент на разпространение. Жертвите са били и под непрекъснат контрол – както от членове на престъпната мрежа, така и чрез технически средства (камери и микрофони в клуба, в който те предлагат сексуслуги). Прилагали са се финансови и физически наказания за жертвите, които не изпълняват нареждания на лидера или се опитват да не отчитат всички пари. Насилието и принудата са важна характеристика на тази престъпна мрежа. Ползвани

са били и методи за контрол, чрез отправяне на заплахи към момичетата за разправа с техни близки и роднини. Лидерът концентрира голям брой връзки, които могат да се определят като насилие/принуда. Като тук освен физическо насилие се отнасят и отношения на заблуда и измама относно бъдещите интимни отношения, метод често използван от трафикантите за склоняване към проституция.

Финансовите отношения обединяват почти всички агенти в тази престъпна мрежа. Това е и една от основните характеристики на този вид престъпна дейност – голяма част от жените, попаднали в трафик на хора с цел сексуална експлоатация, са привлечани с обещания за високи доходи. Трафикантите се насочват към жени, които поради различни фактори (бедност, липса на квалификация и опит, домашно насилие и други) са уязвими и податливи на такива обещания. В делото се наблюдава, че една значителна част от жертвите първоначално сами са потърсили членове на престъпната мрежа, търсейки работа. Но веднъж станали част от престъпните мрежи на трафикантите, излизането от тях става много трудно.

Третият вид отношения, които наблюдаваме, са интимни/роднински връзки. Поради спецификата на престъпната дейност интимните отношения са често срещани в тази престъпна мрежа. Почти винаги обаче, както посочихме, те са само начин за манипулация, чрез който жертвите по-лесно се склоняват към проституция. Ако отношенията са започнали като интимна връзка, след това те се развиват в принуждаване към проституция. Откриват се и роднински връзки между жертвите – например, когато проституираща за групата жена привлича своята сестра.

На базата на наблюдаваните връзки се установява степента на централност и междинност в мрежата. В следващата таблица е представено процентното им разпределение.

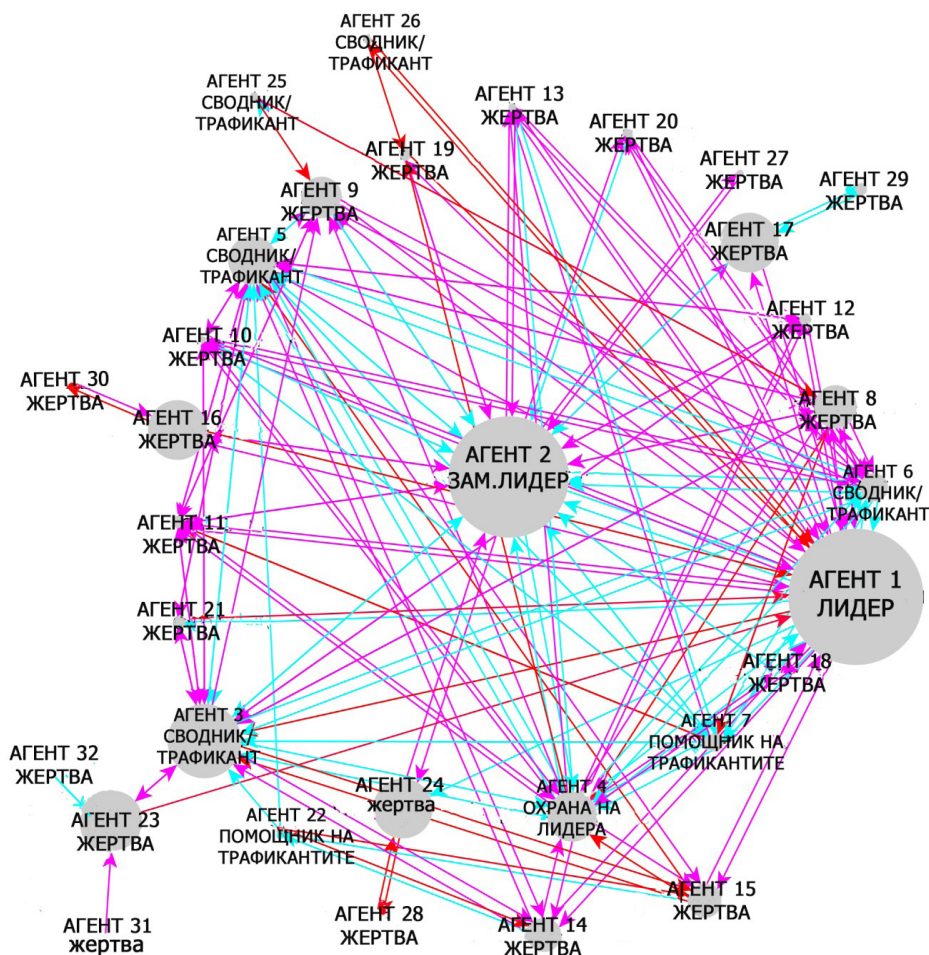
Таблица 2.1. Процентно разпределение по степен на централност и междинност

Участник в мрежата	Роля в мрежата	Степен на централност	Степен на междинност
1	2	3	4
АГЕНТ 1	ЛИДЕР	11,1	29
АГЕНТ 2	ЗАМЕСТНИК ЛИДЕР	10,1	22,9
АГЕНТ 3	СВОДНИК/ТРАФИКАНТ	7,9	8,4
АГЕНТ 4	ОХРАНА НА ЛИДЕРА	7,9	3,8
АГЕНТ 5	СВОДНИК/ТРАФИКАНТ	7,4	3,6
АГЕНТ 6	СВОДНИК/ТРАФИКАНТ	5,8	1,1

Продължение

1	2	3	4
АГЕНТ 7	ПОМОЩНИК НА ТРАФИКАНТИТЕ	5,3	0,4
АГЕНТ 8	ЖЕРТВА	4,2	2,8
АГЕНТ 9	ЖЕРТВА	4	2,6
АГЕНТ 10	ЖЕРТВА	3,7	0,1
АГЕНТ 11	ЖЕРТВА	3,7	0
АГЕНТ 12-13	ЖЕРТВА	2,6	1,7
АГЕНТ 14-15	ЖЕРТВА	2,6	0
АГЕНТ 16-17	ЖЕРТВА	1,6	5,4
АГЕНТ 18	ЖЕРТВА	1,6	0,1
АГЕНТ 19-21	ЖЕРТВА	1,6	0
АГЕНТ 22	ПОМОЩНИК НА ТРАФИКАНТИТЕ	1,6	0
АГЕНТ 23-24	ЖЕРТВА	1,3	5,4
АГЕНТ 25	СВОДНИК/ТРАФИКАНТ	1,1	0
АГЕНТ 26	СВОДНИК/ТРАФИКАНТ	0,8	0
АГЕНТ 27-30	ЖЕРТВА	0,5	0
АГЕНТ 31-32	ЖЕРТВА	0,3	0

Агентът с най-висока степен на централност е Агент 1 – лидерът на групата. Той е човекът с най-много директни връзки към другите агенти – концентрира 11,1% от всички социални връзки в мрежата. Това натрупване се дължи, както вече посочихме, на факта, че лидерът е контролирал всяко действие в мрежата и в повечето случаи лично е одобрявал или не включването на нов член или жертва. Графично по този показател групата изглежда по следния начин:

Фигура 2.1. Разпределение по степен на централност

Ролите на членовете на престъпната мрежа, които показват и начина ѝ на функциониране, са, както следва:

Агент 1: Идентифицира лидера на престъпната група. Както беше посочено, той има власт и контрол върху членовете на мрежата. Всяка престъпна дейност се провежда под неговото ръководство и контрол. Осъден е на четири години и единадесет месеца лишаване от свобода при първоначален общ затворнически режим и глоба от 15 000 лв.

Агент 2: Идентифицира заместник-лидера на престъпната група. Той е участвал в изпълнението на почти всички задачи в мрежата – от набиране на жертвите, през тяхната охрана, събиране на оборота, транспортирането им през граница към Белгия. Бил е и управител на заведението в България, в кое-

то са били предлагани сексуслуги. Този агент получава присъда от 11 месеца затвор и глоба от 2500 лв.

Агент 3: Идентифицира сводника/трафиканта, който отговаря за международния трафик на момичетата, настаняването им в Брюксел, намирането на работни витрини, контрола на работата им. Момичетата отчитат на него дневния оборот, той също отговаря и за изпращането на парите към лидера на групата в България. Осъден е на 11 месеца лишаване от свобода, което съдът отлага с изпитателен срок от три години и глоба от 2500 лв.

Агент 4: Този агент идентифицира личната охрана на лидера. Освен тази роля, по нареждане на лидера агентът е извършвал и други дейности, като склоняване към проституция, контрол и събиране на дневния оборот, наказателни акции спрямо жертвите и другите членове на групата. Осъден е на 11 месеца лишаване от свобода при първоначален общ затворнически режим и глоба от 2500 лв.

Агент 5 и 6: Идентифицират още двама от сводниците/трафикантите. Тяхната роля също е била да набират момичета, да ги трафикират в Белгия, където след това контролират работата им, събират изкараните пари, които изпращат на лидера в България. Първият е осъден на 11 месеца лишаване от свобода, което съдът отлага с изпитателен срок от три години и глоба от 2500 лв., а вторият – на затвор от 10 месеца и глоба от 2500 лв.

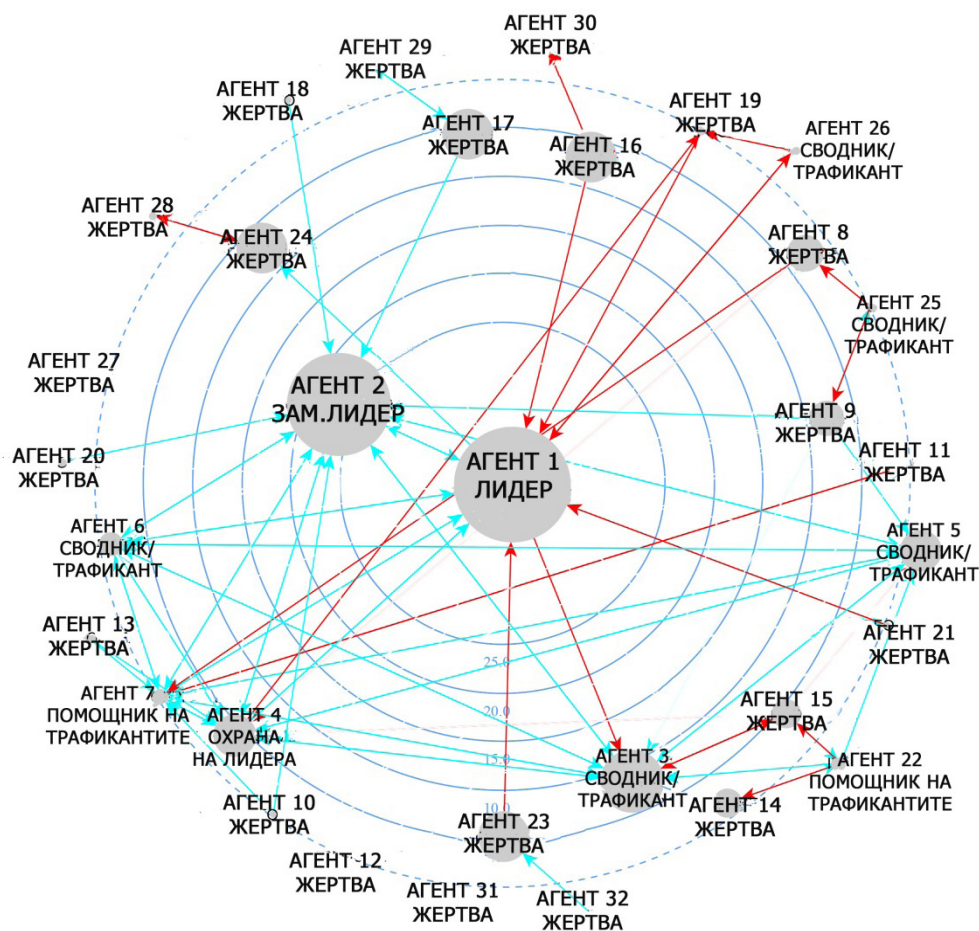
Агент 7: Идентифицира помощник на трафикантите, който ги подпомага при дейностите им по контрол над проституиращите и събиране на парите. Осъден е на 10 месеца лишаване от свобода при първоначален общ затворнически режим и глоба от 2500 лв.

Агент 22: Идентифицира помощника на един от трафикантите. Неговата роля е била да го подпомага при събиране на дневния оборот от жертвите, с което се осъществява и по-голям контрол върху тях. На този агент не е повдигнато обвинение.

Агент 25 и 26: Тези агенти са отново двама сводници/трафиканти, но с по-ниска степен на централност, което се дължи на това, че са отговаряли за по-малко на брой жертви. В същото време още веднъж се вижда широката мрежа от хора, склоняващи момичета към проституция, която лидерът е успял да създаде и контролира. Тези агенти също не попадат под ударите на закона и не им е повдигнато обвинение.

Останалите агенти в тази престъпна мрежа представят позициите на жертвите на трафик. Всички 17, установени по делото жертви, са свидетелствали срещу членовете на престъпната мрежа. Техните свидетелски показания потвърждават ролята и функцията на всеки член на престъпната група. Високата степен на централност на първите двама агенти показва огромното значение, което имат за функционирането на мрежата. Двамата концентрират общо 21,2% от всички връзки в мрежата. Останалите агенти се разполагат близо до и във периферията на мрежата, т.е. имат ограничен брой връзки с определени агенти от мрежата.

Разглеждайки структурата на престъпната мрежа по отношение на възможността за контрол и разпространение на информацията в нея, се вижда, че лидерът на групата, освен че е с най-голям брой преки връзки, има и най-голям показател за междинност. Това означава, че той е не само най-добре свързаният агент в мрежата, но и агентът с най-голям капацитет да управлява информационните потоци в мрежата.

Фигура 3.1. Разпределение по степен на междинност

Степента на междинност на лидера е 29%. Това означава, че той концентрира най-голяма степен управление на информацията в мрежата. Изчисленията на показателите за централност и междинност показват, че лидерът на мрежата Агент 1 е не само център, но има и най-голям капацитет да управлява информацията в мрежата. Това означава, че той може да координира отношенията в

престъпната мрежа без посредници, концентрирайки в себе си значителна част от социалните отношения в мрежата.

Неговият заместник – Агент 2 – също концентрира високо ниво на междинност – 22,9%. Той се ползва с голямо доверие от страна на лидера и участва в почти всички дейности на групата. Близостта му до ядрото на мрежата и високите нива на централност и междинност показват голямото значение, което той и лидерът имат за структурата и функционирането на престъпната мрежа. Агент 1 и Агент 2 концентрират 51,9% от капацитета за управление на информация. Всички останали 30 агенти остават с по-малко от половината потенциал за управление на информация. Реално само 15 от тези 30 агенти имат степен на междинност над нула.

В тази мрежа ясно се открояват двама агенти с висока степен на централност и междинност, т.е. със значима роля за функционирането на престъпната мрежа и голям брой агенти в периферията, чието отсъствие не би довело до някаква значима промяна в конфигурацията на структурата. Това означава, че отстраняването на Агент 1 и/или Агент 2 от мрежата би довело до силен удар върху структурата на мрежата и дори до нейното разрушаване.

5.3. Трети случай

Престъпната дейност на третата мрежа, която ще представим, е свързана с придобиването на информация за съдържанието на чужди платежни инструменти, т.нар. „скиминг“. Престъпната група е създавала организация за източване на сметки по банкови карти на жители от чужди държави. Парите са били превеждани по сметки на посредници, които след това са ги изтегляли и чрез системи за парични преводи или по банков път са прехвърляли в България на името на различни съучастници на организатора на групата, които са му ги предавали в брой. Преводите са правени от различни щати на САЩ, от Германия, Португалия, Русия, Украйна, Армения, Сърбия, Азербайджан.

Концентрацията на наблюдаваните категории връзки е, както следва: финансовите връзки са с 97,7% от всички връзки в мрежата, семейните и интимните отношения заемат 1,1%, следвани от насилие и принуда с 0,8% от връзките в мрежата. В този случай се появява още един вид връзки – на корупция и подкупи, които заемат 0,3%.

Тази престъпна мрежа е създадена с цел източване на банкови карти и изпиране на парите. Предвид спецификата на престъпната дейност, финансовите отношения се отнасят до почти всички връзки в престъпната мрежа. Лидерът на групата, като създател, подбудител и организатор на престъпната дейност, концентрира най-голям брой от тези отношения, тъй като в крайна сметка парите от всички изпращачи се предават на него.

Изпращачите на парични трансфери и посредниците между тях и лидера на престъпната мрежа се включват доброволно в нея, привлечени от паричната облага, която получават. Затова отношенията между болшинството от участни-

ците се описват като финансови и не се откриват насилие или принуда. В единствен случай се наблюдава прилагане на принуда и заплаха от насилие, отправени към двама от посредниците при банкови трансфери. Става въпрос за собственици на фирма, които са принудени от лидера на престъпната мрежа и негов съучастник да им предадат собствеността върху фирмата, която притежават. Стремелът за притежаване на работеща фирма е продиктуван от усилията за изпиране на парите от престъпна дейност.

Категорията корупция и подкупи се отнася до отношението с представител на полицията, който разработва случая. Събирайки информация за начина, по който работи престъпната мрежа, той се свързва с лидера ѝ и предлага закрила срещу получаване на подкуп. Впоследствие самият полицай се включва в трансфера на парични средства от чужбина.

Спецификата на дейността по изпиране на пари чрез трансфер на многобройни парични преводи изисква използването на доверени лица. Поради това някои от посредниците в паричните трансфери използват свои роднини – родители, деца, съпрузи, на чието име да се изпращат пари.

На базата на наблюдаваните връзки се установява степента на централност и междинност в мрежата. В следващата таблица е представено процентното разпределение по двата показателя.

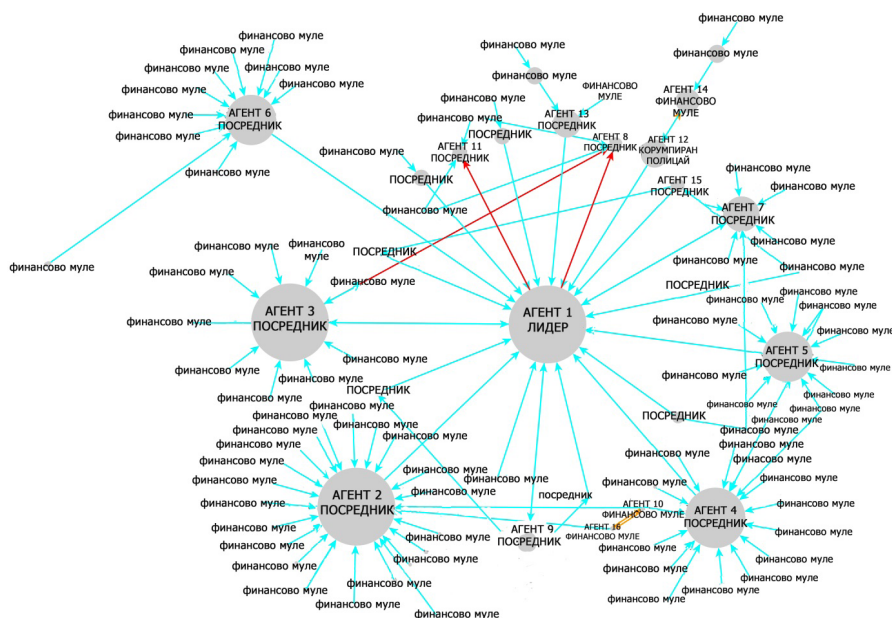
Таблица 3.1. Процентно разпределение по степен на централност и междинност

Участник в мрежа	Роля в мрежата	Степен на централност	Степен на междинност
1	2	3	4
АГЕНТ 1	ЛИДЕР	10	40,038
АГЕНТ 2	ПОСРЕДНИК	10,4	11,704
АГЕНТ 3	ПОСРЕДНИК	5,2	8,864
АГЕНТ 4	ПОСРЕДНИК	6,8	6,927
АГЕНТ 5	ПОСРЕДНИК	4,8	4,777
АГЕНТ 6	ПОСРЕДНИК	4,4	4,777
АГЕНТ 7	ПОСРЕДНИК	3,2	2,335
АГЕНТ 8	ПОСРЕДНИК	2	0,372
АГЕНТ 9	ПОСРЕДНИК	1,6	11,04
АГЕНТ 10	ФИНАНСОВО МУЛЕ	1,6	0,53
АГЕНТ 11	ПОСРЕДНИК	1,6	0,372

Продължение

1	2	3	4
АГЕНТ 12	КОРУМПИРАН ПОЛИЦАЙ	1,2	1,433
АГЕНТ 13	ПОСРЕДНИК	1,2	1,433
АГЕНТ 14	ФИНАНСОВО МУЛЕ	1,2	1,062
АГЕНТ 15	ПОСРЕДНИК	1,2	0,292
АГЕНТ 16	ФИНАНСОВО МУЛЕ	1,2	0
АГЕНТ 17-23	ПОСРЕДНИК	0,8	0
АГЕНТ 24-32	ФИНАНСОВО МУЛЕ	0,8	0
АГЕНТ 33-106	ФИНАНСОВО МУЛЕ	0,4	0

Двамата агенти с почти еднаква най-висока степен на централност са лидерът на групата (10%) и един от посредниците (10,4%). Те концентрират 20,4% от директните връзки с другите агенти, което е значително количество предвид факта, че само осем участници имат степен на централност над 2%. Графично тези отношения могат да се представят по следния начин:

Фигура 3.2. Разпределение по степен на централност

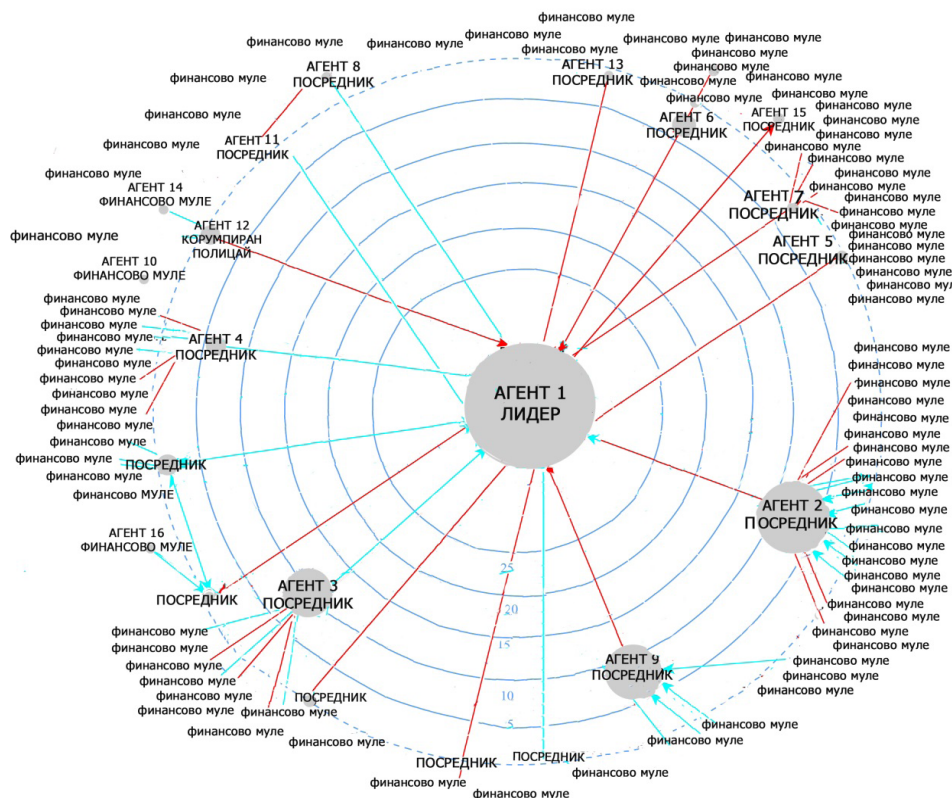
В мрежата ясно се очертават център и периферия. Лидерът е на значително разстояние от останалите агенти, по-голямата част от които имат степен на централност под 2%. Това означава, че огромната част от участниците в мрежата имат ограничен брой директни контакти с други членове на престъпната мрежа. Това произтича от спецификата на престъпната дейност – малка група хора организира и отговаря за източването на парите, но за да бъдат безопасно прехвърлени и изпрани парите след това, те трябва да преминат през множество лица, които да прехвърлят парите към трето лице, което да ги предаде на лидера. В мрежата ясно се открояват подмрежи, концентрирани около получатели на пари (посредници) с висока степен на централност, които след това предават средствата на лидера.

Агент 1: Идентифицира лидера на групата, който получава парите, изпращани на името на негови съучастници. Той е осъден като ръководител на организирана престъпна група, създадена с цел пране на пари, на лишаване от свобода за срок от четири години и шест месеца и глоба в размер на пет хиляди лева.

Агент 2: Идентифицира един от посредниците в трансферите чрез системите за бързи парични преводи. Той получава по своя банкова сметка или на свое име чрез системи за парични преводи средства от най-различни краища на света, което обяснява и високото ниво на централност. След като изтегля парите, ги предава на лидера. Той представлява ядро на една от подмрежите.

Подобно на Агент 2 още 14 агенти са в ролята на посредници между изпращачите на пари (финансови мулета) и лидера на престъпната мрежа. Те имат по-ниска степен на централност, но по-голямата част от тях се явяват ядро на по-малка или по-голяма подмрежа от изпращачи. Получавайки парични трансфери на свое име, посредниците предпазват лидера от разкриване. Някои от тях извършват само една или няколко такива операции, а други – десетки. Именно те стават ядро на подмрежи от финансови мулета. Финансовите мулета, които представляват останалите агенти в мрежата, превеждат определена сума пари, без да са наясно с това кой ги получава и как функционира схемата. Тази роля обяснява и защо болшинството от тях имат ниска степен на централност – освен с посредника финансовите мулета нямат преки връзки с останалите участници в мрежата.

Освен количеството връзки, определяни чрез степента на централност, значение за функционирането на мрежата има и капацитетът на агентите за разпространение на информацията в нея. И по степен на междинност Агент 1 е на първо място в престъпната мрежа с 42,038%. Това е огромна концентрация на възможност да се управлява информацията в мрежата, предвид факта, че 85 от всички 107 участници в престъпната мрежа са със степен на междинност нула. Разликата между първия и втория агент по този показател също е внушителна, което показва, че лидерът на престъпната мрежа е най-важният агент по отношение разпространението на информацията в нея. Двадесет агенти имат степен на междинност повече от нула и малък капацитет да се намесят в управлението на информационните потоци.

Фигура 3.3. Разпределение по степен на междинност

В мрежата ясно се очертават ядро и периферия. В ядрото, както видяхме, се намира единствено лидерът на групата, който концентрира най-висока степен на централност и междинност. Реално този агент извършва операциите по източване на банковите карти, а останалите агенти са необходими за изпирането на парите, което понякога е свързано само с един трансфер на пари. Поради това агентите от периферията могат да бъдат лесно заменими и тяхното отсъствие не би довело до съществени промени в конфигурацията на мрежата. За разлика от това излизането на Агент 1 от мрежата означава разпадане на престъпната мрежа.

Именно възможността за идентифициране на ключовите за престъпната дейност агенти е едно от предимствата на социално-мрежовия анализ, което позволява по-добре да разберем престъпните структури и начина, по който функционират те. Представените три случая позволяват да се изведат някои заключения за българските престъпни мрежи, както и предложения за подобряване на публичните политики, свързани с тяхното противодействие.

6. ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Анализът на трите случая, представящи български престъпни групи, показват че финансовите връзки са водещи за съществуването и на трите разгледани български престъпни структури. Само в една от мрежите (втория случай) насилието и принудата са повече като процентно съотношение спрямо финансовите връзки, което е резултат от спецификата на престъпната дейност (трафик на хора) и методите, използвани за рекрутиране на жертвите. Семейните и интимните връзки имат слабо значение при действието на анализирания престъпни мрежи, но се откриват във всичките три случая. Насилие и принуда се откриват само в два случая на престъпни мрежи, което до голяма степен е свързано с факта, че водещ мотив за включването в престъпната дейност е финансовият. Представените три случая показват, че дори в делото да става ясно, че престъпните мрежи са подпомагани от корумпирани държавни служители, те не се идентифицират и съответно не се разглеждат като част от мрежата. Това ясно личи при изчисление на концентрацията на социални връзки.

В престъпните мрежи се движат стоки и парични средства, които преминават през различни актьори, но повечето от тези актьори са лесно заменими при разкриване и залавяне. Много подходящ пример е третият анализиран случай, където в мрежата участват над сто актьори, но само един има наистина ключова роля. Социално-мрежовият анализ може да допринесе за повишаване ефективността на противодействието на престъпността, като позволи да се определят актьорите, които имат ключови роли за престъпните мрежи и чието задържане би затруднило функционирането, а и съществуването на престъпната структура.

Анализът на трите случая показва няколко основни области, към които е особено важно да се насочат усилията за подобряване на противодействието на престъпните мрежи в България.

Първо. Необходимо е да се разследват престъпните мрежи в дълбочина и цялост. Представените случаи на престъпни структури показват, че често установената в рамките на съдебното дело информация е фрагментарна и не обхваща в дълбочина и цялост мрежата. Например при първата представена мрежа разследването се е концентрирало само върху транспорта на наркотика, въпреки че може да се предполага, че в случая участват поне още две групи – една, която продава героина, и друга, която ще го купи. Нещо повече, по делото дори не са идентифицирани всички лица, включени в цялостния процес на транспортиране на наркотика от Турция в България. Така разследващите се концентрират върху отделни фази от престъпната дейност и успяват да заловят лица, извършващи технически дейности в престъпните мрежи, като мулетата, пренасящи наркотика. А те са много лесно заменими и мрежата бързо се възстановява. По този начин се разкриват само отделни части (често от ниско и средно ниво) в престъпните организации, които бързо биват сменяни с други актьори. Точно поради това е изключително важно разследванията да бъдат реализирани в дълбочина и да се стремят да обхващат цялата престъпна организация с раз-

личните ѝ клонове, включително най-високите нива и осъществяваната престъпна дейност да бъде разглеждана в цялост. Свързана с по-горната препоръка е и следващата.

Второ. Ефективно противодействие на корумпираните служители, подпомагащи дейностите на престъпните мрежи. Противодействието на корумпирани служители, които подпомагат дейностите на мрежите, е изключително важно. Но за съжаление, представените случаи показват, че това не се случва в рамките на съдебното дело. Контекстът в България и моделът на функциониране на описаните престъпни мрежи предполагат използване на корупция, но разследващите не откриват корупционни връзки. Въпреки това понякога доста подробно в медиите се описват конкретни случаи на корумпирани служители, които подпомагат организираната престъпност. Те обаче си остават само медийни публикации и журналистически разследвания, които не стигат до съда. В някои случаи корумпираните служители са в толкова близки отношения с престъпните структури, че трябва да се разглеждат като съучастници в мрежите. За ефективно противодействие на корумпираните служители, подпомагащи дейностите на мрежи, е важно разследващите внимателно да анализират информацията и възможностите мрежите да използват корупция и да предприемат мерки за нейното разкриване и доказване в съда. Много съществено е да се гарантира и политическа независимост на съдебната система, както и на разследващите. Особено внимание трябва да се обърне на служителите, които работят във високорискови за корупцията звена. При тях освен санкции по отношение на корупционни практики трябва да се предвиди и система от стимули за разкриване на такава информация, а следователно и система за тяхната защита – осигуряване на анонимност и други мерки за защита, и то не само за тях, но и за техните семейства.

Трето. Провеждане на комплексни разследвания на престъпните структури – както криминални, така и финансови. Тук от особена важност е при разследванията на престъпните мрежи да се подхожда комплексно, като към разследванията на чисто криминалните дейности на мрежите бъдат интегрирани финансови разследвания, проследяващи пътя на парите. В първите два анализирани случая, в които водеща е криминалната дейност на мрежата, не са направени комплексни разследвания, с които да се проследят паричните потоци. Изключение представлява третият случай, но при него самата престъпна дейност – скиминг – има финансов характер и налага финансово разследване и проследяване на паричните потоци. Успешното противодействие на управлението и изпирането на пари от престъпните структури и последващото им отнемане ще допринесе съществено за намаляване на финансовата мощ на престъпниците, а оттам ще затрудни и цялостното функциониране на мрежите, реализирането на бъдещите им престъпни дейности и осигуряването на средства за корумпирани държавни служители. Но финансовите разследвания и противодействието на изпирането на пари имат още едно много важно значение, а именно, че следвайки пътя на парите, разследващите ще могат да достигнат най-високопоставените агенти в мрежата.

Четвърто. Насочване на усилията към активното използване на специални методи за разследване на престъпни мрежи. Съществена възможност за подобряване на противодействието на престъпните структури е по-активното използване на специалните методи за разследване на организираната престъпност, като агенти под прикритие и контролирани доставки. При това не само на територията на България, но и при международното сътрудничество със съседните балкански държави. Заедно със засилването на използването на тези методи е необходимо развитие в България и на нови специални инструменти за разследване на престъпни мрежи. Един такъв инструмент е въвеждане в законодателство и регламентиране на приложението на т.нар. „сътрудници на правосъдието“ – покаяли се престъпници, които се съгласяват да сътрудничат на разследващите. Въвеждането на подобен инструмент е ключово за достигане на най-високите нива в престъпните структури, които със своята конспиративност и сложна структура са особено трудни за разследване с конвенционалните методи. При въвеждане на този инструмент в България е необходимо да бъдат регламентирани и ангажиментите, които държавата приема за сътрудниците на правосъдието – осигуряване на защита, на нова работа, преместване на тях и техните семейства и т.н.

Пето. Налагане на по-строги наказания на участниците в престъпните мрежи. Информацията за размера на наложените наказания по съдебните дела в някои от анализирания в текста мрежи е твърде нисък спрямо извършеното деяние. Това е особено валидно за втория представен случай за трафик на хора. Въпреки жестокостта на престъплението, продължителния период, в който е било извършвано, и големия брой пострадали жертви босът на мрежата за всички деяния, които е извършил, получава едно общо наказание лишаване от свобода за срок от 4 години и 11 месеца и глоба от 15 000 лева, а на повечето сводници/трафиканти наказанието е лишаване от свобода по-малко от година. Важно е в подобни случаи да бъдат налагани по-строги наказания не само с оглед адекватното наказване на конкретното лице, но и с превантивна цел, за да знаят участниците в други мрежи, че ако бъдат разкрити, ще прекарат дълго време в затвора. Заедно с това по-строгите наказания ще гарантират, че участниците в престъпните структури ще бъдат възпрепятствани за максимално дълъг период да продължат престъпните дейности, тъй като много от тях след изтърпяване на присъдата се завръщат към престъпността.

Изброяването на конкретни препоръки вследствие на направения анализ може да продължи, но концентрирането върху вече изброените би дало положителен резултат. Заедно с това е изключително важно да продължи увеличаването на знанието за българските престъпни мрежи. Защото успешните политики и мерки за намаляване нивото на престъпността в страната могат да бъдат изведени само въз основа на адекватно знание. Именно осигуряването на подобно знание е едно от бъдещите предизвикателства пред социологията и в частност на икономическата социология през следващото десетилетие от своето развитие.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Бауман, З. Глобализацията. София: Лик, 1998.
2. Диков, Е. Трафикът на хора – състояние и перспективи. Непубликуван доклад от конференция: „Работата на специализираните прокуратури и актуалните проблеми в противодействието на организираната престъпност“. Боровец, 13-15 декември 2012 г.
3. Проданов, В. и Б. Панев. „Взрив на престъпността в България“. В: Проданов, В., М. Мизов и Х. Мудров (ред.). Бумът на престъпността в България, София: „Човештина“, 1996.
4. Станков, Б. „Организираната престъпност – проблеми, превенция и контрол“. В: Организираната престъпност – проблеми, превенция и контрол, София: Съвет за криминологически изследвания при главната прокуратура на Република България, 1992.
5. Abadinsky, H. Organized crime, 7th Edition. Belmont: Wadsworth/Thomson, 2003.
6. Adler, P. and P. Adler. The Deviance Society. *Deviant Behavior*, 27: 129-48, 2006.
7. Albin, J. The American Mafia: Genesis of a Legend. New York: Irvington, 1971.
8. Baker, W. A. and R. F. Robert. The Social Organization of Conspiracy: Illegal Networks in the Heavy Electrical Equipment Industry. *American Sociological Review*, 1993, 58 (6): 837-860.
9. Berdal, M. and M. Serrano (eds.) Transnational Organized Crime and International Security: Business as Usual?, Boulder: Lynne Rienner Publishers, 2002.
10. Bernard, R. Review, The Development of Social Network Analysis: A Study in the Sociology of Science, 2005, Linton Freeman (2004), *Social Networks* 27: 377–384.
11. Burt, R. Structural Holes: the Social Structure of Competition, Harvard University Press, 1992.
12. Carrabine, E., et all. Criminology: A Sociological Introduction, New York: Routledge, 2004.
13. Coles, N. It's Not What You Know – It's Who You Know That Counts: Analysing Serious Crime Groups as Social Networks, *British Journal of Criminology*, 2001, 41: 580-594.
14. Degenne, A. and M. Forsé. Introducing Social Networks, London: SAGE Publications, 1999.
15. Dobbin, F. Comparative and Historical Approaches to Economic Sociology. In: The Handbook of Economy Sociology, 2nd Edition. Princeton: Princeton University Press, 2005.

16. Framis, A. *Illegal Networks or Criminal Organizations: Power, Roles and Facilitators in Four Cocaine Trafficking Structures*, Institute of Forensic Science and Security, Autonomous University of Madrid, 2001.
17. Freeman, L. *The Development of Social Network Analysis: A Study in the Sociology of Science*, Vancouver: Empirical Press, 2004.
18. Garay-Salamanca, L., E. Salcedo-Albaran and I. De Leon-Beltran. *Illicit Networks Reconfiguring States. Social Network Analysis of Colombian and Mexican Cases*, Bogota: Metodo Foundation, 2010.
19. Granovetter, M. Economic Action and Social Structure: The Problem of Embeddedness. *American Journal of Sociology*, 1985, 91 (3): 481-510.
20. Garland, D. and R. Sparks. Criminology, Social Theory and the Challenges of our Times, *British Journal of Criminology*, 2000, 40: 189-204.
21. Haller, M. Bureaucracy and the Mafia: An Alternative View, *Journal of Contemporary Criminal Justice*, 1992, 8: 1-10.
22. Jackson, M. An Overview of Social Networks and Economic Applications. In: Benhabib, J. A. Bisin and M. Jackson (eds.). *Handbook of Social Economics*. North-Holland: Elsevier Press, 2010.
23. Krackhardt, D. Social Networks. In: Levin, J. and M. Hogg (eds.). *Encyclopedia of Group Processes and Intergroup Relations*, Los Angeles: SAGE, 2010.
24. Mastrobuoni, G. and E. Patacchini. Organized Crime Networks: an Application of Network Analysis Techniques to the American Mafia, *Review of Network Economics*. Volume 11, Issue 3, 2012.
25. Mastrofski, S. and G. Potter. Evaluating Law Enforcement Efforts to Control Organized Crime: The Pennsylvania Crime Commission as a Case Study, *Policy Studies Review*, 1986, 6: 160-170.
26. McNally, D. and J. Alston. Use of Social Network Analysis (SNA) in the Examination of an Outlaw Motorcycle Gang. *Journal of Gang Research*, 2006, 13 (3): 1-25.
27. Morselli, C. *Contacts, Opportunities and Criminal Enterprise*. Toronto: University of Toronto Press, 2005.
28. Morselli, C. *Inside Criminal Networks*. Montreal: Springer, 2008.
29. Reynolds, M. *From Gangs to Gangsters: How American Sociology Organized Crime 1918-1994*, New York: Harrow and Heston, 1995.
30. Scott, J. *Social Network Analysis. A Handbook*, London: Sage Publication, 1991.
31. Serrano, M. Transnational Organized Crime and International Security: Business as Usual?, In: Berdal, M. and M. Serrano, (eds.). *Transnational Organized Crime and International Security: Business as Usual?*, Boulder: Lynne Rienner Publishers, 2002.
32. Smelser, N. and R. Swedberg (eds.). *Introducing Economy Sociology*. In: *The Handbook of Economy Sociology*, Second Edition. Princeton: Princeton University Press, 2005.

33. Smith-Doerr, L. and W. Powell. Networks and Economic Life. In: The Handbook of Economy Sociology, Second Edition. Princeton: Princeton University Press, 2005.
34. Standing, A. Rival Views of Organized Crime, Pretoria: Institute for Security Studies, 2003.
35. Wasserman, S. and K. Faust. Social Network Analysis: Methods and Applications, Cambridge: Cambridge University Press, 1994.
36. White, H. C. An Anatomy of Kinship: Mathematical Models for Structures of Cumulated Roles, Englewood Cliffs: Prentice Hall, 1963.
37. Williams, P. Transnational Criminal Networks. In: Arquilla, J. and D. Ronfeldt (eds.). Networks and Netwars: The Future of Terror, Crime, and Militancy, Santa Monica and Arlington: RAND, 2001.
38. Fligstein, N. and C. Dioun. Economic Sociology. In: Wright, J. (ed.). International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences, 2nd edition. Oxford: Elsevier, 2015.
39. Young, J. The Exclusive Society. London: SAGE, 1999.

СОЦИАЛНО-МРЕЖОВИ АНАЛИЗ НА ПРЕСТЪПНИ СТРУКТУРИ

Резюме:

В студията се предлага приложение към български престъпни структури на един от най-продуктивните подходи в съвременната икономическа социология – социално-мрежовия анализ. Нарастващите нива на девиантност и престъпност са особено актуален глобален проблем през XXI век. Този процес е още по-актуален за държави като България, където престъпността, особено организираната престъпност, е ключов проблем през последните 25 години. В текста се подчертава изключително важното значение на знанието за структурата и начина, по който функционират престъпните групи за повишаване ефективността на борбата с престъпността. Въз основа на направения социално-мрежови анализ на три случая на български престъпни структури се извеждат някои възможности за подобряване на политиките за противодействие на престъпните мрежи в България.

Ключови думи: социално-мрежови анализ, социология на престъпността, престъпни мрежи, организирана престъпност, публични политики.

JEL: K42, O17, Z13.

SOCIAL NETWORK ANALYSIS OF CRIMINAL STRUCTURES**Abstract:**

The study proposes an application of one of the most generative approaches in current economic sociology – social network analysis, to Bulgarian criminal structures. The increasing levels of deviance and crime are particularly actual global issues in the XXI century. This process is even more relevant for countries like Bulgaria, where crime, especially organized crime, has been a key problem for the last 25 years. The text emphasizes the importance of knowing the structure and the way the crime groups function for increasing the effectiveness of combating crime. Based on the social network analysis of three cases of Bulgarian criminal structures, some opportunities to improve the policies for combating criminal networks in Bulgaria are displayed.

Key words: social network analysis, sociology of crime, criminal networks, organized crime, public policy.

JEL: K42, O17, Z13.